

Victor Neumann • Armin Heinen
editori

ISTORIA ROMÂNIEI PRIN CONCEPTE

Perspective alternative asupra
limbajelor social-politice

Conceptul de națiune în istoria românească (Victor Neumann)	7
Este una realitatea istoriei României? (Victor Neumann)	11
Evoluția conceptuală a limbajului social-politic românesc (Victor Neumann)	35
Semantica istorică a termenilor „națiune” și „naționalism” (1939) (Alexandru Escudier)	53
Conceptul de educație în gândirea iluminist-romantică a românului din Transilvania (Jacob Márza)	81
Conceptul de patriotism în cultura română (Klaus Bochmann)	103
Liberalismul românesc (1821-1866) (Keith Hopkins)	129
Democrație, democrație, democratizare (Wim van Meurs)	151
Conceptul de progres: relația conflictuală dintre liberalism și intervenția statală (Angela Harre)	173
Conceptul de proprietate în istoria economico-juridică românească (Diemar Müller)	201
Noțiunea de Europa din perspectiva științei istorice românești (Hans-Christian Haener)	239
Imaginile Europei - imaginile României (1945/1948-2008) (Armin Heinen)	275
Conceptul de constituție în istoria gândirii juridice românești (Edda Binder Ijima)	299
Conceptul de stil național în istoriografia artistică. Afirmarea vocabularului critic (Ruxandra Demetrescu)	323
Conceptualizarea caracterului național în tradiția intelectuală românească (Balázs Trencsényi)	339
Neam și popor: noțiunile etnocentriste 2010 românești (Victor Neumann)	379

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i> (Victor Neuman, Armin Heinen)	7
Este utilă rescrierea istoriei României? Evoluția conceptelor social-politice și alternativele interpretative (Victor Neumann)	11
Elaborarea istoriei României : dezbateri metodologice (Armin Heinen)	35
Semantica istorică, modernitatea politică și istoria României (1780-1939). Câteva considerații (Alexandre Escudier)	53
Conceptul de educație în gândirea iluminist-romantică a românilor din Transilvania (Iacob Mârza)	81
Conceptul de patriotism în cultura română (Klaus Bochmann)	103
Liberalismul românesc (1821-1866) (Keith Hitchins)	129
Democrație, democrat, democratizare (Wim van Meurs)	151
Conceptul de progres : relația conflictuală dintre liberalism și intervenția statală (Angela Harre)	173
Conceptul de proprietate în istoria economico-juridică românească (Dietmar Müller)	201
Noțiunea de Europa din perspectiva științei istorice românești (Hans-Christian Maner)	239
Imaginile Europei – imaginile României (1945/1948-2008) (Armin Heinen)	275
Conceptul de constituție în istoria gândirii juridice românești (Edda Binder Iijima)	299
Conceptul de stil național în istoriografia artistică. Afirmarea vocabularului critic (Ruxandra Demetrescu)	323
Conceptualizarea caracterului național în tradiția intelectuală românească (Balázs Trencsényi)	339
Neam și popor : noțiunile etnocentrismului românesc (Victor Neumann)	379

Conceptul de totalitarism în limbajele social-politice românești (Victor Neumann)	401
Tranziție, tranziții: conceptualizarea schimbării în cultura română (Mirela-Luminița Murgescu, Bogdan Murgescu)	419
Istoria politicului văzută ca dispută în jurul conceptelor: politică, om de stat, om politic, politician (Armin Heinen)	447
<i>Addendum</i> – Cenzură, manipulare, libertate de expresie – interogații cu privire la științele comunicării din România (Gheorghe Schwartz)	479
<i>Summary</i> – History of Romania through concepts: Alternative Perspectives on the Social-Political Languages (Victor Neumann, Armin Heinen)	509
<i>Autorii</i>	511
<i>Indice de nume</i>	517
<i>Indice de termeni și concepte</i>	522

Este utilă rescrierea istoriei României ? Evoluția conceptelor social-politice și alternativele interpretative

Victor Neumann
(Timișoara)

Studiile din ultimele decenii arată că istoriografia mondială și-a diversificat instrumentele de cercetare și informare, dar mai ales că a optat pentru schimbări metodologice fundamentale în abordarea trecutului. Grație eforturilor conjugate ale istoricilor, lingviștilor și filozofilor, istoria a fost mult îmbogățită, câștigând noi poziții în ierarhia științelor umaniste. Istoricul manifestă un interes deosebit pentru interogații, problematizări și explicații inedite. Comprehensiunea faptelor, și nu doar simpla lor descriere este deviza lui, analiza și formularea judecății de valoare, și nu doar narațiunea este obiectivul său. Pentru ca o istorie să fie convingătoare în ochii cititorului este nevoie de examinarea critică a izvoarelor, de reflecție eliberată de obligațiile autorului, de o perspectivă onestă asupra fenomenelor, de concepte și limbaje adecvate.

Începând cu Iluminismul și până astăzi, istoria ca domeniu este într-o continuă evoluție, și aceasta se întâmplă nu doar ca acumulare de informații, ci mai ales ca studiu util dezvoltării și definirii gândirii și acțiunii umane¹.

„Căci ceea ce a funcționat efectiv pe termen lung și s-a schimbat treptat nu se poate deduce de la sine din documente. Pentru aceasta este nevoie de un demers preliminar mai mult teoretic și terminologic. Ceea ce se dovedește a fi

1. Conceptul de istorie devine distinct în raport cu literatura începând cu secolul al XVIII-lea, fiind asociat cunoașterii bazate pe cercetare și știință. Pentru evoluția conceptului în limbajele social-politice moderne, vezi Reinhart Koselleck, *Conceptul de istorie*, traducere de Victor Neumann și Patrick Lavrits, studiu introductiv de Victor Neumann, Iași, 2005.

istoria conceptelor trimite – în temeiul documentelor – la un spațiu lingvistic bine delimitat și la o empirie perceptibilă doar prin mijlocirea limbii. Ea atestă impulsuri inovatoare menite să consemneze sau să inițieze noi experiențe, dar, în acest fel, o istorie propriu-zisă nu e încă îndreptățită”¹.

Aidoma predispoziției omului de a fi liber și de a alege din mai multe opțiuni, și în cazul istoricului unghiul de reflecție trebuie să fie mereu altul. Pornind de la o asemenea observație, Hans-Georg Gadamer afirmă că limba oferă o imensă șansă de recunoaștere a factorilor determinanți ai comportamentului și ai găsirii de sine a omului². Împreună cu ea, istoria este aceea care evaluează moștenirile trecutului, invită la contextualizare în funcție de timpul în care se petrec faptele, compară evenimentele și elaborează ipoteze în speranța de a înțelege ce s-a întâmplat deja. După cum conceptul de istorie „nu este o simplă ceartă legată de metoda, teoria sau politica științifică”, tot astfel și teoria istoriei nu este o simplă ideologie, chiar dacă – din pricina ambivalențelor conținute în propriile analize și judecăți – ea se pretează la criticile ideologice.

Structura de gândire în care este așezat un fapt din trecut devine esențială și datorită ei sunt posibile ierarhizarea, interpretarea și concluziile. De aici rezultă libertatea de a decoda fenomenul și de a formula și reformula (rescrie) un punct de vedere. Nu întâmplător, ultimele generații de istorici au fost atrase de identificarea reperelor de gândire. Fie că e vorba de transformarea lentă a societății și a economiei petrecută în *duratele lungi ale istoriei*, cum aprecia Fernand Braudel, fie că e vorba de *discontinuitățile* vizibile în limbajele social-politice, cum observa Reinhart Koselleck, întrebările privind structura de gândire a omului și a societății sunt esențiale pentru munca istoricului.

1. Reinhart Koselleck, *Begriffsgeschichten. Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache*, Frankfurt am Main, 2006, p. 29: „...was sich andererseits Begriffsgeschichtlich aufweisen lässt – am überlieferten Schriftgut –, das verweist uns zwar auf den sprachlich umgrenzten Erfahrungsraum und bezeugt innovative Vorstöße, die neue Erfahrungen registrieren oder initiieren mochten, aber der Rückschluss auf eine tatsächliche Geschichte ist damit noch nicht zullässig. Die Differenz zwischen Handeln und Reden, die wir für die sich vollziehende Geschichte aufgewiesen haben, sie verhindert auch im Blick zurück, dass die gesellschaftliche «Wirklichkeit» jemals mit der Geschichte ihrer sprachlichen artikulation konvergiert”.
2. Hans-Georg Gadamer, „Historik und Sprache. Eine Antwort von...”, în Reinhart Koselleck, *Zeitschichten. Studien zur Historik*, Frankfurt am Main, 2000, p. 119-127; cf. p. 126.

Sub semnul prejudecăților și al povestirii naive : exemplul istoriilor din fostele țări comuniste

Merită să deschidem discuția asupra noii înfățișări a istoriografiei mondiale atâta vreme cât abordarea trecutului în fostele state comuniste continuă să fie dominată de partizanate ideologice, politice, religioase, să uzeze și să abuzeze de descrieri în care domină prejudecățile etniciste, naționaliste, fundamentaliste și în care la fiecare pas este inventat dușmanul „de clasă” sau „de rasă”. De pildă, dihotomiile român/maghiar, român/rom, ortodox/greco-catolic, creștin/evreu, comunist/anticomunist, bogat/sărac, instruit/ignorant din discursul istoric românesc fac imposibilă înțelegerea complexelor istorii regionale și naționale ale României. Prin modesta ori neconvingătoarea cunoaștere a celorlalți – a îndelungatei prezențe în același spațiu a mai multor grupuri cultural-lingvistice, a coparticipării lor la construcția civilizației zonale – viziunea istoricului este trunchiată.

A vorbi despre istoria unei regiuni fie ignorând diversitățile cultural-lingvistice și religioase, fie subliniind diferențele împiedică recuperarea și elaborarea unei istorii comune. Scriind impresionat când de etnonaționalismul comunității majoritare, când de temerile de asimilare a minorităților, istoricul are prea puțin timp să reflecteze la similitudinea aspirațiilor omului, la originile europene ale civilizației unui spațiu și la sensurile juridice mai vechi sau mai noi ale conceptului de cetățean. În locul studiilor elaborate în beneficiul cunoașterii particularităților de gândire tributare unui set de valori, istoricii continuă să evidențieze așa-numitele specificități, preferând evaluarea trecutului în funcție de arhetipuri, genealogii, demografii, contradicții și războaie sau, în alte situații, în virtutea complexelor de inferioritate sau de superioritate.

De exemplu, fenomenele sociale, straturile multiculturale și multiciviliizaționale din diverse perioade de timp sunt descrise grație aceleiași ideologii etnoculturale, cu ajutorul căreia este descoperită și prelungită cariera etnonațiunii¹. Astfel, din trecut sunt selectate informațiile ce indică o cvasiperfectă

1. Conceptul de *interculturalitate*, așa cum este folosit de mai mulți istorici, dar și de sociologi, etnografi și filologi din România, trimite la sensul asimilist, potrivit căruia grupurile cultural-lingvistice minoritare sunt dintotdeauna beneficiare ale toleranței, ale interesului majoritar și ale schimbului de valori civilizațional. Adesea, cunoștințele de limbă și de religie pe care le au cercetătorii cu privire la comunitățile asupra cărora își exercită curiozitatea sunt cu totul insuficiente (dacă nu cumva inexistente), iar acest aspect reiese din izvoarele documentare folosite, din bibliografie și din orientarea acesteia, din modul în care sunt construite interviurile și din invocarea obsesivă a statisticilor vechi și noi produse în interes politic de statul național sau de formele administrative ce l-au precedat. În pofida faptului că în multe cazuri recunoaștem buna intenție și meritul de a contribui la familiarizarea cititorilor români cu istoriile și culturile grupurilor minoritare,

continuitate culturală și religioasă a populației. Alteori, cifrele probează mișcarea demografică în acord cu imaginea și prejudecata cercetătorului. În atari condiții, nici vorbă de a putea separa ficțiunea de realitate, de a face distincție între istorie și memorie ori de a acorda atenție permanenței schimbărilor și genezei ciclice a noului. Or, tocmai de distincții depinde accesul la realitățile istoriei¹. Straturile temporale conduc la înțelesuri dacă nu opuse, cel puțin diferite. În Europa modernă, identitatea colectivă se redefineste grație transformărilor politice ori schimbării sferelor de influență. Comparativ cu timpul istoric precedent, societatea se structurează altfel, iar limbajele și mesajul conținut de acestea sunt altele.

Conceptul de identitate politică, așa cum a fost el formulat în *Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului* din 1789, a arătat primordialitatea apartenenței administrative și juridice a fiecărui individ. Cel puțin teoretic, conceptul nu trimitea la diferențe de statut juridic între persoanele și grupurile de persoane ale unui stat, la apartenența la o religie sau la origini comunitare. După multe controverse care au avut loc în procesul emancipării și după ce cultura juridică l-a resemantizat, conceptul limita inventarea și clasarea omului în baza averii, numelui, credinței, limbii și orientării culturale. În atari condiții, însăși gândirea politică și democrația s-au îmbogățit. Statele Europei Occidentale – mai ales Marea Britanie și Elveția –, au exersat îndelung coabitarea mai multor grupuri cultural-religioase, conceptul de cetățenie asociind în timp numeroase elemente normative și devenind productiv pentru stabilitatea social-politică.

În contextul Europei Centrale și Sud-Estice, conceptul are o carieră puțin vizibilă, culturile și opțiunile ideologice comunitariste rezultate din acestea impunând etnicitatea (cu largul concurs al politicilor anglo-americane și franceze de după primul război mondial) ca factor determinant în definirea identității persoanei, respectiv în delegarea locului și drepturilor ei în viața publică a unui stat². Pare firesc, de îndată ce admitem că ruralul, și nu urbanul, a fost mediul care a inspirat limbajele social-politice în spațiul amintit. Ce a rezultat? Psihologia și politicile discriminatorii din secolul al XX-lea

în absența metodei, respectiv a clarificărilor conceptuale, încărcătura ideologică rămâne dominantă și pune sub semnul întrebării credibilitatea și utilitatea demersurilor necesare înnoirii reperelor și gândirii majorității.

1. Reinhart Koselleck, *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*, translated and with an Introduction by Keith Tribe, New York, 2004, p. 257-258. Vezi în acest sens o complexă analiză a teoriei istoriei la Koselleck în Stefan-Ludwig Hoffmann, „Koselleck, Arendt and the anthropology of historical experience”, în *History and Theory*, 49, mai, 2010, p. 212-236, în special p. 215.
2. Victor Neumann, „The Concept of Nation in the Romanian Culture and Political Thought”, în Sorin Mitu (editor), *Re-searching the Nation : The Romanian File. Studies and Selected Bibliography on Romanian Nationalism*, Cluj-Napoca, 2008, p. 153-177.

continuă să supraliciteze dreptul istoric, abuzând de conceptele de etnicitate și etnonațiune. În consecință, fiindcă tema zilei rămâne excluziunea unor minorități precum aceea a rromilor, istoriografia se vede obligată la ample reconsiderări.

Cum să interpretez comentariile potrivit cărora exclusivismul ar fi conținut în conceptul tradițional de cetățean, și nu în cel de etnic? ¹ A discuta despre inovațiile occidentale ale conceptului de cetățean – și mai cu seamă despre reconsiderarea radicală a acestuia într-un mediu intelectual și într-un cadru administrativ-juridic ce a întârziat cu două sute de ani introducerea lui în propriile limbaje – pretinde în primul rând analiza discrepanțelor dintre statutul juridic și politic al celor două zone ale continentului, Estul și Vestul. O literatură rezultată din cercetarea unui alt univers și bazată pe o altă experiență de viață, așa cum este aceea a lui Will Kymlicka, necesită o corectă inventariere a noțiunilor și ipotezelor, dar și o examinare critic-rațională atunci când intenția este de a transfera (în mediul românesc, de exemplu) teorii generate de un context social-cultural și politic diferit².

În ciuda progreselor și a recentelor asocieri politice în cadrul Uniunii Europene, trebuie să ținem seama de realități. Estimarea ușor utopică și buna intenție a unor exponenți de frunte ai istoriografiei internaționale, precum Maria Todorova, cu privire la procesul integrării europene a Estului nu pot susține un alt adevăr³. Cu atât mai prudente se cer a fi treptele conceptualizării multiculturalismului, în condițiile în care cetățenia nu a făcut carieră în Europa Centrală și Sud-Estică, în mai multe cazuri conștiința națională formându-se în absența civismului⁴. Iată de ce, deocamdată, este irelevantă discuția în jurul sensului liberal al conceptului de cetățean. Sunt motive pentru care istoricii români și din alte state din zonă vor trebui să admită că în studiul istoriei e esențială distincția între realitate și imaginație.

-
1. Vezi Salat Levente, *Multiculturalismul liberal. Bazele normative ale existenței minoritare autentice*, Iași, 2001, p. 305.
 2. *Ibidem*. Aceasta în pofida faptului că autorul este un cercetător cu preocupări temeinice privind fenomenul multicultural. Pe de altă parte, nici cercetătorii occidentali nu au întotdeauna îndreptată atenția spre elementele ce pot defini particularitățile universului uman din Europa Centrală și de Sud-Est.
 3. Maria Todorova, „Zukunft der Zivilgesellschaft in Europa”, masă rotundă cu acest titlu moderată de Maria Todorova, Universitatea din Varșovia, în colaborare cu Fundația Volkswagen, 18 iunie 2010.
 4. Vezi Dietmar Müller, *Staatsbürger auf Widerruf. Juden und Muslime als Alteritätspartner im rumänischen und serbischen Nationscode. Ethnonationale Staatsbürgerschaftskonzeptionen, 1878-1941*, Wiesbaden, 2005.

La ce folosește definirea conceptelor ?

În culturile occidentale, trăsăturile identitare medievale – structurate prin însemne tribale – dispar ori se reconfigurează de îndată ce se multiplică ideile cosmopolite ale secolului iluminist. Din vechile creații umaniste se nasc noi sensuri identitare, și aceasta datorită procesului de reformare a statului, delimitărilor lui față de Biserici și față de legislația și administrația secolelor precedente. Prin științe, descoperiri geografice și progres tehnic sunt dezvoltate o gândire alternativă și un nou mod de a fi, din care savantul iluminist nu eliminase credința religioasă, dar stimulase în schimb libertatea de conștiință. Koselleck asociase filozofia iluministă dezbaterilor din lojele masonice, unde, ca o consecință a normelor dialogului, „libertatea în secret devenise secretul libertății”.

Citând *Kritik und Krise*¹, unul dintre exegeții operei istoricului este de părere că afirmația de mai sus face referire la despărțirea autorității politice de aceea morală în preajma Revoluției Franceze și că lojile masonice ar fi întruchipat critica morală în spațiile sociale de dincolo de organismul statal, „disociindu-se în mod periculos de domeniul specific politicului”, ceea ce a declanșat însăși criza de la finele secolului al XVIII-lea². În contextul emancipării sociale, aspirațiile francmasoneriei speculative trebuie înțelese altfel. Aceasta funcționa ca principala moștenitoare și purtătoare a revelațiilor spirituale ale Antichității și ale Renașterii. În același timp, ea stimula și ocrotea creațiile intelectuale, formulând marile interogații ale timpului, contribuind la geneza gândirii critic-raționale bazate pe științe și la emanciparea de sub servituțile medievale.

Nu numai că nu s-au disociat de politică, dar mișcările fraternală au contribuit în mod esențial la știința și filozofia politică. Însuși conceptul de *francmasonerie* este unul fabulos, indicând, e drept, o temă complicată și adesea absentă din cercetările umaniste privitoare la tranzițiile spre modernitate. Studiul vocabularului ce asimilează un atare concept și explică sensurile limbajelor prin mijlocirea lui va fi în măsură să lămurească idealurile exprimate de intelectualii integrați societăților secrete, dar și confuziile care au pus stăpânire pe individ imediat ce aceste idealuri au fost contrazise de ideologia colectivistă, una definibilă în primul rând prin vechime istorică³. Acest din

1. Cf. Reinhart Koselleck, *Kritik und Krise. Eine Studie zur pathogenese der bürgerlichen Welt*, Frankfurt am Main, 1973.
2. Stefan-Ludwig Hoffmann, „Koselleck, Arendt...”, în *op. cit.*
3. Pentru adoptarea și înțelegerea sensului noilor limbaje folosite de francmasoni în epoca iluministă și în aceea a formării națiunilor, vezi și Victor Neumann, „Francmasoneria speculativă în Europa luminilor”, în *Orizont*, nr. 5, 2010, p. 22-23.

urmă aspect – implicațiile lui fiind enorme în secolul extremelor – l-am cercetat de fiecare dată dintr-un alt unghi și cu alte argumente¹, sugerând noi direcții de exploatare prin intermediul istoriei conceptelor și al istoriei conceptuale. Decodarea conceptelor prin care a fost posibilă definirea identității colective prin exclusiune în societăți și state precum România am considerat-o mai mult decât o temă circumscrisă unui spațiu anume. Am văzut-o ca parte a istoriei conceptuale europene, una pe marginea căreia se cuvine să reflecteze atât istoricii români, cât și cei occidentali. Cât despre perspectiva transnațională asupra fenomenului identitar din statele Europei Centrale și de Sud-Est, aceea ce trimite spre o metodă postmodernă de lucru care îmbogățește rezultatele lui Reinhart Koselleck, ea va concura la o mai complexă teoretizare a istoriei Europei. Astfel, probabil, se vor identifica politicile identitare comune ale continentului, respectiv administrația unională (UE/Uniunea Europeană) va găsi ideile și soluțiile pragmatice pentru a da viață construcției suprastatale a viitorului.

Chiar dacă zona în care s-a structurat cultura de limbă română și statul român nu are întotdeauna similarități cu Occidentul, în amintitul proces al devenirii moderne istoricul de astăzi va trebui să facă efortul de a reda trecutul cu ajutorul metodelor științifice universale. Înnoirea gândirii este cu atât mai importantă cu cât piedicile în calea analizei și narării obiective a trecutului aparțin partidelor politice și organizațiilor economice ce și-au construit mitul superiorității lor prin referințe la valorile nereformate ale trecutului. Koselleck era de părere că, uneori, mediile cultivate s-au afirmat prin intermediul ideologiei exclusiviste originare a patriotismului. „Barierele ridicate odinioară din impuls patriotic și justificate prin naționalism, în spatele cărora unitățile de acțiune politică sau organizațiile economice își construiau mitul propriei superiorități și al nevinovăției, sunt redefinite la alte dimensiuni, însă în nici un caz înlăturate. Exclusivismul ereditar al patriotismului este omniprezent, el multiplicându-se în nenumărate forme de patriotism”². Or, tocmai acest aspect devine esențial atunci când vorbim de reforma istoriografiei române, dar și a limbajelor social-politice profesate în România contemporană.

1. Victor Neumann, *Neam, Popor sau Națiune? Despre identitățile politice europene*, București, 2005; Victor Neumann, *Essays on Romanian Intellectual History*, Timișoara, 2008.
2. Reinhart Koselleck, *Begriffsgeschichten. Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache*, Frankfurt am Main, 2006, p. 239: „Die ehemals patriotisch legitimierten oder als nationalistisch definierten Sperren, hinter denen sich die politischen Handlungseinheiten oder ökonomische Verbände ihrer eigenen Überlegenheit – oder gar ihrer Unschuld – versicherten, werden umbenannt und in anderen Größenordnungen neu errichtet, mitnichten beseitigt. Die einander ausschliessenden Erbteile des Patriotismus, pluralisiert in zahllosen patriotismen, sind weltumspannend allgegenwärtig”.

S-a întâmplat ca generații succesive de istorici să asocieze uneori trecutul României doar cu propriile experiențe de viață, iar altele, cu povestirile romantice. Ei au reușit să promoveze o naivă sau sentimentală narare a conținutului documentelor. Sunt destule exemple din care rezultă că, sub pretextul învățării faptelor recente, istoria scrisă din fostele țări comuniste consemnează obsesiile autorilor și ale mediului intelectual din care aceștia provin ori starea de spirit a societății care se confruntă cu fluiditatea ideilor intelectuale, politice și economice. Atari atitudini pot fi mai lesne înțelese dacă vom constata, de exemplu, că s-au tipărit peste cinci sute de titluri de carte cu trimitere la evenimentele din România anului 1989. Cu mici excepții, ele se pretind „adevărate istorii”. Pornind de la mărturii orale și mai puțin sau chiar deloc de la izvoare scrise, invocatele publicații prezintă momentele cele mai tensionate de la finele anului 1989.

Aceleași „istorii” sunt preocupate de comunism și de modul în care s-a pus capăt statului totalitar condus de Nicolae Ceaușescu. Ele discută vag cauzele, fenomenele social-economice și politice ce au generat nemulțumirile populare, fiind însă ancorate într-o dispută anticomunistă *post factum*. Invocă slaba aderență a românilor la regimul comunist, motivând-o prin tradiții, dar fără a explica geneza și constanta prezență începând cu secolul al XIX-lea a ideologiilor conservatoare ori antimoderniste în mediile intelectual-politice; nu discută inexistența civismului și a minimei culturi politice a mării mase a populației, dar enumeră, în schimb, factorii externi care au contribuit la instaurarea și conservarea totalitarismului comunist timp de cinci decenii; nu observă contextul social intern care a favorizat dependențele de structura de putere, respectiv absența idealurilor de libertate individuală a locuitorilor; nu analizează puținătatea normelor de coabitare ori înclinația majorității populației de a coopera cu regimurile totalitare, la fel cum nu văd consecințele cultivării discrepanțelor dintre elite și mase. Sensul protocronismului ceaușist, generator de ideologie în beneficiul politicii totalitare și având accente particularizante comparativ cu celelalte state comuniste, este puțin conștientizat, așa cum puțin conștientizată este înrudirea lui cu doctrina de extremă dreaptă interbelică inspirată de Nae Ionescu și de comilitonii săi¹.

Textele despre evenimentele care au condus la schimbarea politică din România în anul 1989 nu dovedesc preocupare pentru înțelegerea motivelor inexistenței unei reale disidențe românești, intelectuale ori civice. Ele nu vorbesc despre acest aspect esențial și nici nu sunt dispuse să remarce opoziția anticomunistă și antitotalitară din Polonia, Ungaria și Cehoslovacia, unde, începând cu anii 1950-1960, s-a creionat alternativa de gândire

1. Vezi studiul lui Balázs Trencsényi, „Conceptualizarea caracterului național în tradiția intelectuală românească”, publicat în acest volum.

politică¹. Cu câteva excepții notabile, sutele de lucrări românești dedicate anului 1989 sunt tributare fanteziei autorilor și nu au primit corecția necesară din partea istoriografiei științifice, reprezentanții acesteia întârziind în a-și redefini statutul². Despre absența aceleiași corecții e vorba și în cazul unui însemnat număr de studii istorice care descriu secolele modernității timpurii. Ele ar fi trebuit să fie mult mai libere de constrângerile identitar-politice ale prezentului. În fapt, era de dorit să se înțeleagă mai repede și mai exact cum că astăzi sunt diferite criteriile de selecție a temelor și temele propriu-zise, interpretările privitoare la timp și reflecțiile asupra condițiilor antropologice ale faptelor omului, limbajele istoricului și critica științifică. Aș mai adăuga inexistența rigorii demonstrației și absența decodării și resemantizării unor concepte importante precum *revoluție, progres, proprietate, neam, stat, națiune, specificitate, legionarism, fascism, comunism, totalitarism, tranziție*³.

Prin urmare, atunci când este vorba de studii ce trebuie să ofere o perspectivă critic-rațională, povestirile se pierd în detalii inutile și desenează o sumă de confuzii. În exemplul amintit al istoriilor timpului recent, autorii au creat o literatură al cărei unic secret pare reînvierea emoțiilor momentului politic 1989. Să invocăm un exemplu privind definirea conceptului de revoluție oferit de un autor foarte mediatizat în România de după Ceaușescu, ale cărui cărți au fost editate în tiraje mari și au beneficiat de o largă difuzare :

„În momentul în care moștenitorul de sânge al unui titlu nobiliar, împreună cu întreaga sa legitimare divină, acceptă să nu mai fie intermediar privilegiat între Dumnezeu și oameni, se produce o *reformă*, iar în clipa în care este înlocuit în această funcție de orice cetățean instruit (inițiat) avem de-a face cu o *revoluție*. Mai explicit: avem de-a face cu partea cea mai adâncă a unei revoluții, cu începutul ei imperceptibil și exclusiv ideatic”⁴.

1. Victor Neumann, „National political cultures and regime changes in Eastern and Central Europe”, în Dario Castiglione, Iain Hampsher-Monk (eds.), *History of Political Thought in National Context*, Cambridge, 2001, p. 228-247.
2. Asupra importanței redefinirii statutului, a se vedea Victor Neumann, „Istoria conceptuală și deconstrucția limbajelor social-politice. O contribuție la înnoirea metodologică a istoriografiei române”, în *Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologie a Academiei Române*, tom XXXII, București, 2008, p. 179-191.
3. Cele mai stridente exemple în privința manipulării cititorului sunt textele scrise de Alex Mihai Stoenescu, ele profitând de nivelul scăzut de cunoștințe al publicului, de puținele examinări istorico-critice și de apetitul comercial al unor edituri. Vezi Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. 4, *Revoluția din decembrie 1989 – o tragedie românească*, părțile I-II, București, 2004-2005. Pentru prezentarea derapajelor interpretative ale cărții, vezi recenzia lui Bogdan Murgescu publicată în *Revoluția Română din 1989. Istorie și memorie*, volum coordonat de Bogdan Murgescu, Iași, 2007, p. 205-212.
4. Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. 1, *Revoluție și Francmasonerie*, București, 1999, p. 376.